

TÖRTÉNETI MIGRÁCIÓ – MAGYAROK

Tóth Pál Péter

A magyarok útja a Kárpát-medencébe¹

Kárpát-medencei helyfoglalásukkal, az államalapítással, a kereszténység felvételével, az elszenvedett veszteségekkel dacoló helytállásukkal és helyben maradásukkal elődeink alapjaiban „kijelölték” a helyet, a kereteket, amelyek között – a változó feltételekhez és lehetőségekhez alkalmazkodva – újabb és újabb nemzedékek tagjai élik életüket s teszik dolgukat.

Az egykor történetekkel napjainkig már számos írás foglalkozott, s mivel a problémák láncolata vár még megoldásra, a jövőben is tanulmányok sora fog foglalkozni történelmünk kezdeteivel. Nem gondoljuk, hogy a meglévő fehér foltok közül történelmi másodelemzésnek tekinthető írásunkkal akár csak egyet is megszüntetünk. Kísérletünk ugyanis a már meglévő anyagokra támaszkodva arra irányul, hogy az útnak indulás okait és azokat az eseményeket, amelyek a vándorlás alatt elődeinkkel megtörténtek, migrációtörténeti szempontból értelmezzük. Ennek során választ szeretnénk adni arra a kérdésre, hogy mi készítette a magyarokat, hogy a már birtokba vett, „belakott” területről, az őshazának elképzelt Szkítiából (vagy Szittyaországból) el- vagy továbbvándoroljanak, s hogy az út „végén” a Kárpát-medencében letelepedjenek. Választ keresünk arra a kérdésre is, hogy az egykoron bekövetkezett népességmozgást minek is lehet nevezni.

¹ A tanulmány *A magyarok vándorlása* című írás felhasználásával készült. Lásd: Tóth Pál Péter: *A magyarok vándorlása*. In *Siófokról indultam...* Farkas János. Szerk.: Tóth Pál Péter. Rézler Gyula Alapítvány – Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 199–216. o.

Tisztában vagyunk próbálkozásunk esetlegességével, korlátaival, mégis bízunk abban, hogy vállalkozásunk az egykor történetek jobb, pontosabb megismerését fogja szolgálni

1990-től – a rendszerváltoztatás óta – számos addig tiltott vagy nem létezőnek tekintett társadalmi, gazdasági, politikai folyamat, tudományos kérdés vált mindennapjaink részévé. Ezek közül most csak a nemzetközi vándorláshoz kötődő problémák bonyolult halmazát említjük. Ez a kérdéskör – négy évtizedes tiltás, elhallgatás után – alapvető természetének, jellegének megfelelően nemcsak magától értetődő részévé lett az 1990 utáni életünknek, hanem 2015 áprilisától összes következményeivel együtt mindennapjainkat átszöve a politikai véleményirányítók palettáján a legfontosabbnak tartott bel- és külpolitikai kérdéssé vált. Külön elemzés tárgyát kellene hogy képezze annak feltárása, hogy a migráció az egyik percről a másikra – figyelembe véve az országhatárnál, döntően az arab országokból „megjelent” nagyszámú migránst – milyen célból és milyen érdekeknek alárendelve, hogyan vált, szinte a „semmitől” mindennapjaink meghatározó részévé.

A történelmi idők kezdetéről hiányos ismeretekkel rendelkezünk. Az egykor történetek alapján azonban nem túlzás azt állítani, hogy az emberek közötti békétlenséget, más népek leigázását, egymás szállásterületének birtokbavételét, javainak megszerzését, az egymással folytatott háborúskodást – még ha voltak is megszakítások – a vándorlással együtt a népességfejlődés fontos, „állandó” összetevőjének tekinthetjük. Mindezek hátterében – az egyének és a különböző népek esetében is – az egymással versengő, mindenáron győzni akaró emberi törekvés, mentalitás, szándék húzódik meg. Különösen hátrányos helyzetben voltak (és még ma is vannak) azok a népek, amelyek szállásterülete – földrajzi elhelyezkedése következtében – a folyamatosan egymással versengő, egymást kiszorítani akaró népek vándorlási útvonalába estek. A területek birtoklásáért vagy megtartásáért folyó küzdelemben számos egykoron kiterjedt birodalommal rendelkező nép őrlődött fel, vagy olvadt bele egy másikba, az általa leigázottba vagy az őt leigázóba. Gondoljunk arra, hogy az egymás területéért folytatott végzettszerű harcok következtében hová lettek az avarok, a gótok, a föníciaiak, a hunok, a görögök, a kelták, a perzsák, a vandálok és sorolhatnánk tovább. És gondoljunk

azokra a barbár hordákra, amelyek rabolva, pusztítva, majd letelepedve hosszú történelmi folyamatok eredményeként Európa ma ismert nemzetivé lettek. Ezek a nemzetek pedig, akik közé a magyarok is tartoznak, feledve az egykori múltat, bátran védelmezték, védelmezik az évszázadokkal korábban másoktól elrabolt, elhódított, immár sajátjuknak tekintett, tudott területet az újabb térfoglalóktól.

Az, hogy a vándorlás egy nép létrejöttében, fejlődéstörténelmében fontos szerepet játszik, senki számára sem lehet kérdéses.² Ennek ellenére mind ez ideig annak a migrációs folyamatnak a bemutatása, amely közvetlenül – a kezdetektől napjainkig – a magyarság Kárpát-medencei létéhez kötődik, még várat magára. E hiányt pótlandó a következőkben sajátos módon teszünk kísérletet arra, hogy a honfoglalást megelőző és ahhoz szorosan kötődő folyamatokat migrációtörténelmi szempontból megvizsgáljuk. Ennek elvégzését nem csupán önmagában tartjuk fontosnak, hanem azért is, mert a Kárpát-medencei magyarság létének meghatározottsága szempontjából az útnak indulás okainak feltárása, valamint az azt követő vándorláshoz kapcsolódó események bemutatása fontos szereppel bírnak³.

Az egykor bekövetkezett folyamatokkal kapcsolatos ismereteink érdeklődésünknek, iskolai végzettségünknek megfelelően rétegzett, különböző „mélységű”. Ennek ellenére aligha lehet olyan honfitársunk, aki ne hallott volna, vagy ne tudna a *honfoglalásról*, s ezzel elődeink napjaink történéseit is alapjaiban meghatározó hajdani cselekedeteiről. Amikor azt a szót olvassuk vagy halljuk: *honfoglalás*, akkor még, ha töredezetten is – egy bonyolult eseménysorozat és annak következményei: mindenekelőtt elődeink Kárpát-medencébe érkezése, a terület birtokbavétele, lete-

² Lásd a *Népességfejlődés és magyarság* (Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 226 p.) című könyvemet, amelyben a nemzetközi vándorlás magyar népességfejlődésben játszott szerepével foglalkoztam.

³ „Indul a nemzeti konzultáció, a kormány ahhoz kéri a magyar emberek támogatását, hogy »meg tudjuk védeni határainkat és meggátoljuk a betelepítést« – jelentette be Dömötör Csaba, a Miniszterelnöki Kabinetiroda parlamenti államtitkára 2017. március 22-én, vasárnapi budapesti sajtótájékoztatóján, hozzátéve, a kérdőívek a jövő hét második felétől érkeznek a postaládákba.” Lásd a március 26-i híreket, például: <https://444.hu/2017/03/26/indul-az-ujabb-nemzeti-konzultacio>

lepedése és annak évszázadokon át tartó megtartása jut eszünkbe. Annak ellenére azonban, hogy a honfoglalás történetével kapcsolatban ma már könyvtárnyi irodalom áll rendelkezésre, a tárgyi emlékek, az írásos források szükössége miatt az útnak indulás okai, illetve „apró” történéseiben mindazok az események, amelyek az út alatt elődeinkkel megtörténtek, éppen úgy homályban maradnak, mint az, hogy ide érkezve a letelepedéssel kapcsolatban mi mindennel kellett számolniuk, megküzdniük. Nem tartjuk szükségesnek, hogy állást foglaljunk abban a vitában, amely szerint a bekövetkezett népességmozgást a „népvándorlaskor” vagy a „népvándorlás kora” vagy az „invázió” fogalmak írják-e le a legpontosabban. Az azonban okkal feltételezhető, hogy ezeket a mozgásokat, amelyeket belső vagy külső tényezők váltanak ki, egyetlen összetevőre nem lehet visszavezetni. Egy, már „belakott” szállásterületről történt el- vagy továbbvándorlást számos ok magyarázhatja, amelyek közül mindenekelőtt egy másik nép terjeszkedését, az életfeltételek, az éghajlati viszonyok megváltozását, az adott területen élők túlnépesedését, vagy természeti katasztrófák okozta menekülést említhetjük meg. Nem elhanyagolható kérdés tehát, hogy a felsorolt és a fentiekben nem említett okok közül mi lehetett az, ami a magyarokat az őshazából útnak indulásra készítette. Az eddigi kutatási eredmények alapján talán akkor állunk a legközelebb az igazsághoz, ha ezt nem valamiféle kényszer (invázió, szállásterületük elfoglalása, népességcsere vagy természeti katasztrófa) okozta mozgásnak, hanem egy olyan indíttatású vándorlásnak tekintjük, melynek keretében addigi lakóhelyüket döntően saját elhatározásukból elhagyva éltek azzal a lehetőséggel, hogy szokásaikat nem feladva egy gyéren lakott, jó természeti feltételekkel rendelkező, jól védhető területen folytassák, folytathassák életüket. Vagyis a honfoglalást döntően és meghatározó módon nem egy másik nép támadása kényszerítette ki elődeinkből. Mindezek következtében a magyarok útját az Etelköztől a Kárpát-medencéig alapvetően a történelmi migrációs folyamatok közé sorolhatjuk. Annak ellenére, hogy azok az anyagok, amelyekre támaszkodva a bekövetkezettek bemutatására vállalkozunk, a magyarok vandál pusztításáról nem szólnak, ez azonban egyáltalán nem zárja ki azt, hogy – céljaik elérése, önmaguk megvédése érdekében – az út alatt ne keveredtek volna harcokba, vagy ne lettek volna erőszakos cselekedetek kiváltói, esetleg elszenvedői.

Mint az közismert a hazai történelmi irodalomban, az útnak indulást, s azt, hogy elődeink miként is letek új hazára, és hogyan játszódtott le a honfoglalás, két, egymással koncepcionálisan nem egyező elmélet magyarázza. Az egyik, az általánosabban elfogadott elmélet szerint Árpád fejedelem vezetésével a honfoglaló törzsek 895-ben átkeltek a Vereckei-hágón, és elfoglalták Erdélyt, valamint a Duna–Garam vonaláig az alföldi területeket. A honfoglalás ezzel természetesen még nem fejeződött be, mert a Kárpát-medence birtokbavétele az ezt követő évtizedben is tartott, nem is beszélve arról, hogy a déli területek meghódítása majd csak közel kétszáz évvel később következett be.⁴ A honfoglalást magyarázó másik teória a „kettős honfoglalás” hipotézisének megfogalmazása László Gyula nevéhez fűződik.⁵ László Gyula feltételezése szerint a magyarok nem egyszerre, hanem két lépcsőben szállták meg a Duna-medencét, melynek első szakasza 568–670 körül az ún. griffes-indás kultúra vagy a „kései avarok” leletanyagának megjelenésének idejére esett. László Gyula professzor – a nem igazán gazdag leletanyagra támaszkodva – arra a következtetésre jutott, hogy a késő avar korban megjelent, feltételezhetően az onogur törzsszövetséghez tartozó népesség magyarul beszélt. Azaz a magyarok első beköltözése a Kárpát-medencébe nem 895-ben, hanem ezt megelőzően több mint kétszáz évvel korábban kezdődött. Azaz az 568–670 körül a Duna-medencében megjelent onogur törzsszövetséghez tartozók „honfoglalását” a 895-ben Árpád vezetésével érkező magyarok második hulláma tette teljessé. A két megközelítés, annak ellenére, hogy közöttük közös „felületek” is találhatóak, lényegében ellentmond egymásnak. Célkitűzésünk szempontjából azonban ez másodlagos, mivel nincs szükség arra, hogy a honfoglalást magyarázó két koncepcióval, hipotézissel kapcsolatban állást foglaljunk, és az egyiket a másikkal szemben előnyben részesítsük.

Őseink útját Szkítiától a Kárpát-medencéig migrációtörténeti szempontból – a fentiek figyelembevételével – Anonymus 1200 körül készült

⁴ Lásd Tóth Pál Péter: *Demográfia*. 154–188. In *Dél-Pannónia*. Szerk.: Hajdú Zoltán, Nagy Imre. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013. 550 p.

⁵ László Gyula (Kőhalom, 1910–Nagyvárad, 1998) Széchenyi-díjas régész-történész, képzőművész, egyetemi tanár. Lásd: László Gyula *A „kettős honfoglalás” (568-670-860)* című művét, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978. 214 old.

*Gesta Hungarorum*ának, Kézai Simon mester 1283 körül keletkezett *Magyar Krónikájának*⁶, a feltehetően Kálti Márk által az 1360-as évek körül készített *Képes krónikának*⁷ textusaira alapozva követjük nyomon. Jelen esetben tehát nem új kutatásról, hanem csak a felsorolt dokumentumok szövegeinek másodelemzéséről – az azokban megfogalmazottak valóságtartalmától, illetve a hozzájuk kapcsolódó vitáktól függetlenül – az egykori vándorlás rekonstruálásáról van szó. Annak ellenére, hogy a felhasznált szövegek a honfoglalás után körülbelül három-öt évszázaddal később keletkeztek, mégis úgy véljük, hogy a bemutatni kívánt folyamatokhoz való történelmi „közelségük” következtében alkalmasak arra, hogy szövegeikre támaszkodva a bekövetkezett migrációs folyamatokat rekonstruálhassuk. Természetesen tisztában vagyunk azokkal a korlátokkal, amelyek próbálkozásunkat behatárolják. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy vállalkozásunk adalékul szolgálhat az egykoron történtek jobb, pontosabb megismeréséhez.

Eddigi ismereteink szerint a magyarok vándorlásának kezdete nagy valószínűséggel a Kr. e. 6. századhoz köthető. Erre az időre tehető ugyanis a népességfejlődésnek az a „pillanata”, amikor az ugor népcsoportból századokkal korábban kiváltak egy része az Urálon is túljutva, magát – a többiektől megkülönböztetve – már magyarnak nevezte. Annak az útnak a vándorlástörténetével, amelyet elődeink a Kr. e. 6. századig, Tuva területéről Baskíriáig és onnan tovább kb. Kr. u. 750–800-ig Levédiáig megtettek, nem kívánunk foglalkozni. Mielőtt azonban a magyaroknak a honfoglalással lezáródó útra indulásáról s a Kárpát-medencébe vezető útjukról szólnánk, fontosnak tartjuk, hogy ha nagy vonalakban is, de az alábbi térkép segítségével megismerked-

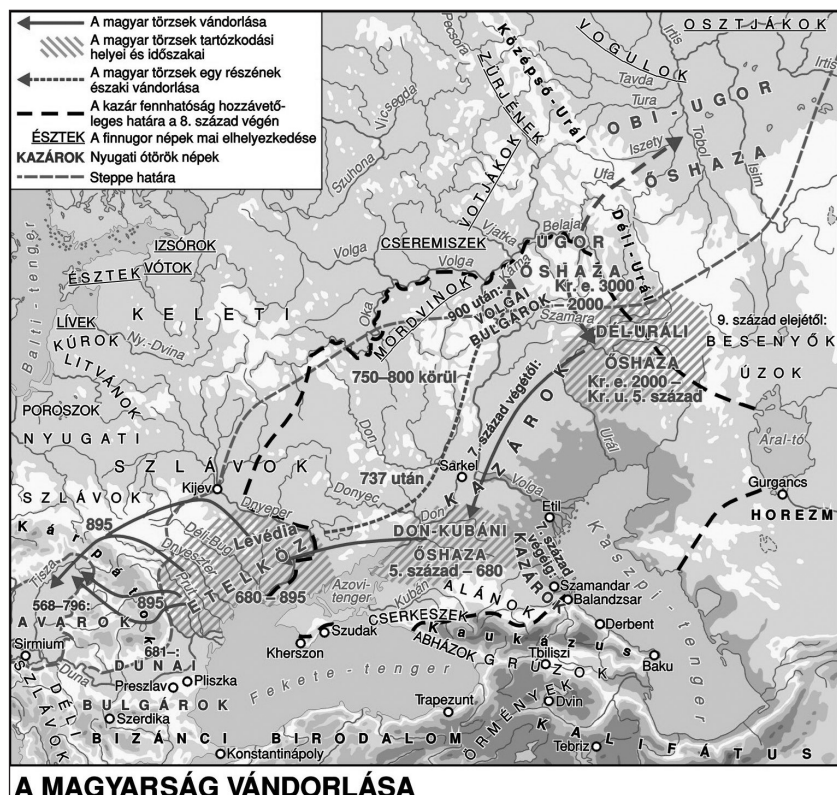
⁶ Anonymus *Gesta Hungarorum* című művéből több fordítás készült, közülük talán a legismertebb Pajzs Dezsőé. Ennek ellenére mi Veszprémy László fordítását vettük alapul, amely 2004-ben az Osiris Kiadó jóvoltából jelent meg. Anonymus művét Veszprémy László, Kézai Simonét pedig Bollók János fordította.

⁷ Lásd Anonymus: *A magyarok cselekedetei*; Kézai Simon: *A magyarok cselekedetei*, Osiris, Budapest, 2004. Továbbiakban: Anonymus... illetve Kézai Simon...

⁸ *Képes Krónika A magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, dalaiukról és bátorságukról*. Szerzője feltehetően Kálti Márk. Sorozatszerkesztő: Tarján Tamás, fordította: Geréb László. Magyar Hírlap és Maecenas Kiadó, 1993. illetve <http://mek.oszk.hu/10600/10642/10642.htm>

jünk azzal az útvonallal, melyet a magyarság vándorlása során megtett.⁸ Időszakról időszakra, nem csak Kr. e. 3000-tól követhetjük nyomon a magyarok szálláshelyeit s azok sorrendjét, hanem az egyes helyeken való tartózkodás hozzávetőleges időpontját és időtartamát is leolvashatjuk. A megtett út időben és távolságban is igen jelentős, hiszen az őshazától a Kárpát-medencéig (légvonalban számítva) valamivel több mint 3500 kilométert kellett megtenni, s ennek az útnak az utolsó, Etelköztől számított szakasza is meghaladta az 1200 kilométert. Az az idő pedig, ami alatt sok-sok kitérővel mindezt egy új haza reményében megtették, több mint 3500 évet ölel át.

A Kárpát-medencéig bejárt utat térben és időben három nagy szakaszra oszthatjuk. Ezek közül a harmadik – a Kárpát-medencéhez „kötött” – a nyolcszázas évek elején kezdődött, és még napjainkban is tart. Vándorlástörténeti szempontból amíg az első két elindulásban, amikor a szinte ezerévenkénti szállásterület-váltásban feltételezhetően az életmódból fakadó elmozdulás kényszere volt a meghatározó, addig a harmadikban – amennyiben elfogadjuk Anonymus álláspontját – a motivációk között mindenekelőtt a jobb élet reményében történő útnak indulás volt a meghatározó.

Mit is mondhatunk a bizonyos értelemben „utolsónak” is mondható útnak indulásról, ha azt a Ravenstein klasszikussá vált pull-push elméletében megfogalmazott okokkal szembesítjük?

Ravenstein szerint abban az esetben, ha az egyént saját szálláshelyén, környezetében (vagy országában) negatív hatások érik, s ezzel párhuzamosan van egy másik, biztonságosabbnak tűnő, vagy annak tartott, látszó hely, akkor egyéb feltételek megléte esetén az érintett személy vagy csoport nagy valószínűséggel a vándorlást fogja választani. Az elmozdulás megvalósulásához azonban mindenekelőtt arra van szükség, hogy legyen egy olyan hely, ahová menni lehet, és hogy annak a helynek a feltételei, lehetőségei, amelynek elérését célul tűzték ki, ahol átmenetileg vagy véglegesen élni szeretnének, vonzó hatást gyakoroljanak az útnak indulókra.

A taszító-vonzó hatás nemcsak az egyének, hanem kisebb-nagyobb közösségek, csoportok szándékát, mozgását is meghatározzák. Alapvetően nem lehetett ez másképp a magyarok esetében sem. Azt megelőzően azonban, hogy ezt részletesebben bemutatnánk, mindegyikre kell választ adni, hogy a vándorlást, az útnak indulásukat kiváltó okok között milyen szerepet játszott a tudatosság, a kényszer vagy a spontaneitás. „Kirajzásuk”, ahonnan elindultak, Szkítia (Szittyaföld) területe volt. Esetükben – függetlenül attól, hogy nem mindannyian indultak egyszerre nyugat felé, és feltételezhetően voltak olyanok is, akik helyben maradtak – *tömeges útnak indulásról, mai fogalmainkat használva tömeges migrációról beszélhetünk.* Anonymus szerint az útnak indulás nem a véletlen műve, hanem különösebb ironia nélkül azt lehet mondani, hogy a sors „rendeltetése” volt, hiszen Álmos

⁸ Forrás: http://www.e-kompetencia.si/egradiva/mad_zgo/01/a_magyarok_shazja.html

– a honfoglaló Árpád fejedelem apjának – áldott állapotban levő anyja azt álmodta, hogy „méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak, akik azonban nem saját földjükön fognak sokasodni”.⁹ Az álomnak az része pedig, hogy „nem saját földjükön fognak sokasodni”, néhány évtizeddel később, amikor Álmost vezérré választották, valósággá vált, mivel Szkítiát, annak ellenére, hogy éghajlata kellemes, földje pedig természeti adottságokban gazdag volt, a túlnépesedés következtében el kellett hagyniuk. Ekkor következett be, hogy a „hétmagyarnak nevezett hét fejedelmi személy” tanácsot tartott, és elhatározták, hogy: elhagyják szülőföldjüket, és „maguknak új lakóterületet foglalnak”.¹⁰

Nem kevésbé regényes Kálti Márk eredettörténete sem, aki a szentírásra és a „szent doktorokra” hivatkozva állítja, hogy „a magyarok Jáfet fiától, Magortól származnak, aki – Szent Sigilbert antiochiai püspöknek a keleti nemzetekről szóló krónikája szerint – ötvennyolc esztendővel a vízözön után ment bé Evilat földjére, és feleségétől, Enétől, nemzette Magort és Hunort; róluk a magyarok és hunok nevezete”.¹¹

A „hétmagyar” tehát – Álmos meghatározó szerepét elismerve – a terület szűkössé vált eltartóképessége miatt, a jobb megélhetés reményében döntött úgy, hogy Szkítiát, az addigi szülőföldet elhagyják, és népüknek jobban megfelelő helyre vándorolnak. Anonymus, a Gesta „Álmos vezér megválasztása” címet viselő résznél, ha nem is szó szerint, de tartalmilag megismételte a néhány bekezdéssel előbb már megfogalmazottakat, mely szerint: „Földjük oly annyira megtelt az ott született népek sokaságával, hogy az sem táplálni, sem befogadni nem tudta őket... Ezért a hét fejedelmi személy, akiket a mai napig hétmagyarnak hívnak, nem tűrve tovább a hely szűkét, tanácsot tartott, hogy szülőföldjüket elhagyva olyan területet foglaljanak el, amelyet benépesíthetnek, s ehhez a fegyveres harctól sem riadtak vissza.”¹²

⁹ Anonymus... illetve Kézai Simon... 12. o.

¹⁰ Anonymus... illetve Kézai Simon... 11. o.

¹¹ A 15., a 16., a 17. és a 19. idézetek forrása: Képes Krónika. A magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalaikról és bátorságukról. Fordította: Geréb László. <http://mek.oszk.hu/10600/10642/10642.htm#4> (Továbbiakban: Kálti Márk...)

¹² Anonymus... illetve Kézai Simon... 13. o.

Kézai és Kálti a fentiekhez nagyon hasonlóan írja le a magyarok kirajzását. Kézai szerint, miután a hunok (magyarok) „úgy elszaporodtak, mint a tenger főnyelve, s az Úr 700. évében egybegyűltek, s maguk közül kapitányokat, azaz vezéreket vagy fejedelmeket választottak maguknak, hogy egy akarattal elfoglalják a nyugati országokat.”¹³ Ez a leírás annyiban különbözik Anonymusétól, hogy ez esetben a magyarok szándéka egyértelműen népek meghódítása, országok elfoglalása volt. Érdeemes megjegyezni, hogy Kézai szerint Szkítiába sem békés szándékkal érkeztek. Azt követően ugyanis, amikor előző szálláshelyükön (az ingoványokban) hatalmas néppé nőttek, „és az a föld sem befogadni, sem táplálni nem bírta őket”, kikémlelték Szkítiát, s „gyermekükkel és nyájaikkal oda költöztek azzal a szándékkal, hogy az lesz a hazájuk. Akkor pedig, amikor megérkeztek, miután az ott talált lakosokat megsemmisítették vagy elűzték, letelepedtek.”¹⁴ Ezek az előzmények a Szkítiából való továbbvándorlásukat is meghatározták, hiszen útjuk során a magyarok fegyverrel szereztek érvényt akaratuknak.

Kálti Márk több hasonló elemmel, de mégis eltérő módon mutatta be a magyarok útnak indulását. Kálti egyértelműen megkülönbözteti a magyarok első és második bejövetelét Pannóniába. Szerinte Kr. u. 373-ban, miután a „Szittyaországban lakozó hunok megsokasodtak; egybegyűltek és maguk közül kapitányokat rendeltek... majd elhatározták, hogy benyomulnak a nyugati tájakra. Kiválasztottak a száznegyven népből tízszer százezer harcost, vagyis minden népből tízezet; a többi hűnt Szittyaországban hagyták vissza, hogy oltalmazzák ellenségtől széküket és országukat.”¹⁵ Ezt követően pedig „egy lélekkel, egy akarattal” útnak indultak, s eljutottak a Tiszáig, ahol körülnéztek, s „egy szívvel azt határozta az egész gyülekezet, hogy feleségeikkel, barmaikkal nem vonulnak tovább”.¹⁶

A magyarok huszonnyolc évvel később, miután Pannóniába érkeztek, Kr. u. 401-ben „a rómaiak szokása szerint egyetértő akarattal kirá-

¹³ Anonymus... illetve Kézai Simon... 93. o.

¹⁴ Anonymus... illetve Kézai Simon... 92. o.

¹⁵ Kálti Márk...

¹⁶ Kálti Márk...

lyul emelték maguk fölé Attilát, Bendegúz fiát... ő pedig öccsét, Budát rendelte fejedelemmé és bírónak a Tisza folyótól a Donig; magát a magyarok királyának, a földkerekség rémének, Isten ostorának nevezte”.¹⁷

Vándorlástörténeti szempontból az ezt követő, Attila haláláig s a magyarok második bejöveteleig tartó időszakot figyelmen kívül hagyhatjuk, mivel azt nem a helyben lakók, vagy az új népelemek vándorlása, hanem a hunok által legyőzöttek menekülése jellemezte. A krónika szerint Attila halálát követően a hatalom birtoklásáért fiai között ádáz harc bontakozott ki, melyben a hunok egymást gyilkolták. Attila Csaba nevű fiát, aki a hatalom egyik várományosa volt, öccse a krimhildi csatában legyőzte, de sikerült elmenekülnie, és némi kitérővel visszatért „ősei székébe”, Szittyországba. Itt „intelmeivel arra készítette a szittyákat, hogy térjenek vissza Pannóniába”. Az indulás időpontjáról, az úton történekről Kálti nem tudósít, arról viszont igen, hogy azoknak egy része, akik a testvérháborút túléltek, nem menekült el Pannóniából, hanem letelepedtek Erdőelven.¹⁸ Amikor az itt élő utódok tudomást szereztek, hogy a magyarok visszatérnek, elébük siettek Ruténiába, hogy együtt hódítsák meg Pannónia földjét. A visszatérők útja, akiket a nép nyelvén magyaroknak vagy hunoknak („latinul pedig ungarusok”-nak) hívtak, a besenyők lakta területen, a fehér kunok országán, Szuzdálon és Kijeven keresztül vezetett Pannóniába. Útjuk utolsó szakasza, amikor leereszkedtek a hegyekből és „eljutottak Magyarországra, illetve Erdőelve határára”, Kr. u. 677-ben három hónapig tartott. A krónikás az úton történekről nem írt, csak arról tudósít, hogy Erdőelven megálltak, s hét földvárat építettek, amelyet a németek Siebenburgnak (Héttvár) neveztek. A magyarok tehát mielőtt bejöttek volna Pannóni-

¹⁷ Kálti Márk...

¹⁸ Az Erdő-elő, vagy régiesen **Erdő-elve** elnevezés nem elszigetelt. A mai Románia déli részén, a Kárpátok és a Duna között lévő, Bukarestet is magába foglaló terület, Muntenia magyar neve például Havaselve (Havasalföld). Őseink tehát az „elő”, „elve” ragokat következetesen használták valamilyen tájegység előtt. Lásd: <https://www.google.hu/search?q=Erd%C5%91elve&oq=erd%C5%91elve&aqs=chrome.0.69i59j69i61.3720j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

^kálti szerint azok, akik Csabával nem menekültek el, hogy a korábban legyőzött népek ne gyűlöljék őket, nem magyarnak, hanem székelynek nevezték magukat.

ába, Erdőelven megpihentek. Itt hallották, hogy a tőlük nyugatra eső területnél „jobb föld nincsen a világon: közösen tanácsot tartottak, és elküldték hírmondóul Kund fia Kusidot, hogy menjen, szemlélje meg az egész földet, és ismerkedjék meg a föld lakosaival.” Az ezt követően történtek alapvetően megegyeznek az Anonymus által leírtakkal, csak ebben az esetben a jogosnak tartott tulajdon birtokbavételében nemcsak a ravaszság, a fortélyosság, hanem mindenekelőtt a katonai erő, a terület meghódítása játszott szerepet. Kálti szerint Árpád követe miután „a Duna vizéből megtöltötte kulacsát, perjefüüből tömlőjét is megrakta, és a fekete földből is rögöket vivén, megtért övéihez”, akik meggyőződtek arról, hogy „jó a föld, édes a víz, olyan a rét meg a fű is, amiképpen a hír-hozó elmondotta.” Ennek egyértelmű következménye lett, hogy Árpád „megtöltötte a Duna vizéből szarukürtjét, és mind a magyarok előtt ama kürtre a mindenható Isten kegyelmét kérte: adja nekik az Úr ezt a földet mindörökre”. A szót tett követte, s Árpád „hét vezérrel bejött Pannóniába, de nem vendég módra, hanem hogy örökjogon birtokukba vegyék a földet”. Szvapotluk, igaz, megkísérelte az ellenállást, de a kibontakozó csatában az „Úr segedelme a magyarokkal volt, akik elől a sokszor említett fejedelem (Szvapotluk – TPP) futásnak eredt. A magyarok a Dunáig üldözték, féltében a fejedelem ott a Dunába ugrott, és a sodró vízben elmerült”. Így került Kálti szerint Pannónia ismét a magyarok birtokába, szó sem esik a magyarok békés bejöveteléről, hanem egyértelmű, hogy a magyarok katonai erővel vették birtokba a Kárpát-medencét. Ezt a történet vége még egyértelműbbé teszi, hiszen Kálti szerint Árpád miután „legyőzte és megölte Szvatoplukot, tábort ütött Fehérvár közelében a Nyék hegyen; ezt a helyet választotta magának először Árpád Pannóniában, ezért alapította ennek közelében Fehérvár városát Szent István király, aki őtöle eredt”.¹⁹

De a fenti kitérő után térjünk vissza Anonymushoz. Szerinte Szkítiában nemcsak a magyarok, hanem „az ott született népek” sokasága élt együtt, s mivel az egymás mellett vagy az együtt élők termékenysége a népesség létszámát jelentős mértékben megnövelte, kérdésessé vált a megélhetésük. A megélhetés kényszere miatt túrhetlenné vált helyzet

¹⁹ Kálti Márk...

játszott tehát meghatározó szerepet abban, hogy a magyarok önmaguk és utódaik számára megfelelő szállásterületet kívántak biztosítani. Azt, hogy elhatározásuk nem volt a véletlen műve, a döntés tudatosága teszi egyértelművé. Egyrészt nemcsak megegyeztek abban, hogy úti céljuk Pannónia, hanem abban is, hogy ha a megfelelő helyet megtalálják, akkor, ha arra szükség van, a fegyveres erőszaktól sem fognak visszariadni.²⁰ Megvolt tehát az oka, a célja annak, amiért a magyarok útra kerekedtek, és ha még homályosan is, de azt is tudták, hogy hová akarnak, szeretnének menni. Abban az esetben azonban, ha Veszprémy László fentiekben idézett, az Osiris Kiadónál megjelent fordítását Pais Dezsővel összevetjük, akkor megállapíthatjuk, hogy két fordítás szerint a fegyveres harc lehetősége nem ugyanarra a területre vonatkozott.

Mindkét fordítás szerint az az ok, amiért az útnak indulás mellett döntöttek („a helyszükét tovább nem tűrhetvén”) azonos, s az is egyértelmű, hogy céljaik elérése érdekében a fegyveres harctól sem riadtak vissza. Amíg azonban Pais szerint a magyarok addigi szülőföldjüket, tehát Szkítiát akarták „késelem nélkül”, s ha arra szükség van, akkor „fegyverrel, haddal” elhagyni²¹, addig a Veszprémy-fordításban a fegyveres harc lehetősége az új haza területének birtokbavételére vonatkozott. Az egyik tehát az elinduláshoz, a másik pedig a megérkezéshez kapcsolja az esetleges fegyveres összetűzés, harc vállalását. Az új szállásterület erőszakkal történő birtokbavételével kapcsolatban azonban joggal vetődik fel a kérdés, hogy ez esetben nem célszerűbb-e hódításról, mint migrációs mozgásról beszélni? Nem kétséges, hogy a migrációs mozgások, bármilyen – direkt vagy indirekt – formában valósulnak is meg, mindig területfoglalással járnak együtt. Ez pedig az erőszak valamilyen formájának alkalmazása nélkül nehezen képzelhető el. Éppen ezért, ha a helyfoglalás, a terület birtokbavétele, a letelepedés harc útján történik, akkor az útnak indulás szándékától függetlenül migrációs mozgásról már nem beszélhetünk. Anonymus interpretációjában, amikor a „hétvezér” közakarattal Szkítia elhagyása mellett döntött, tudták, hogy hová szeretnének menni.

²⁰ Anonymus... illetve Kézai Simon... 13. o.

²¹ Pais Dezső fordítását lásd *Gesta Hungarorum* <http://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.htm>

Úti céljuk Pannónia földje volt, „amelyről az a hír járta, hogy annak az Attila királynak a földje, akinek ivadékaitól Álmos fejedelem, Árpád apja származott”.²² Ennek az anonymusi megállapításnak jogi jelentőségét Veszprémy László abban látta, hogy ez a történeti érv volt hivatott annak igazolására, hogy a Kárpát-medence már századok óta a magyarok jogos tulajdona. Ennek értelmében ugyanis Álmos fia, Árpád nem meghódította, elfoglalta, „elvette” mások tulajdonát, hanem miután Árpád Attila egyenes ágú leszármazottja, a honfoglalással semmi más nem történt, mint hogy a magyarok a mások által átmenetileg birtokolt, elorzott jogos örökségüket vették ismét birtokba.²³

Természetesen nem tudjuk, hogy az elmozdulásban mennyiben játszott szerepet az úti cél feltételezett ismerete, mint ahogy azt sem, hogy mit tudtak arról, hogy azon a területen, amelyet valamiféle történelmi jog alapján a „magukénak” vallottak, „rokonokat”, ismerősöket vagy éppen harcos idegeneket fognak-e találni. Az, hogy rokonaikhoz mennek, mai fogalmaink szerint azt jelenti, hogy rendelkezésükre állt az a kapcsolatháló, amely valamiféle biztonságot jelentett számukra az elinduláskor még csak hírből ismert új „hazáról”. Mint ismeretes, a kapcsolatháló a migrációs folyamatok egyik lényeges eleme, hiszen az előzetes ismeretek nemcsak fontos szerepet játszanak a migrációs döntés meghozatalában, hanem az ismeretlen helyre és közegbe érkezéssel szemben már előzetesen valamiféle biztonságot, otthonosságot jelent az útnak induló számára. Nem lehet lebecsülni ugyanis annak a tudatnak, ismeretnek a szerepét, hogy a migráns tudja (vagy feltételezi), hogy „várják”, hogy lesz kihez, hová fordulnia, hogy nemcsak idegenek, hanem az „övéi” között lehet, s hogy a számára ismeretlen helyen segítségben reménykedhet.

A fenti összefüggéssel kapcsolatban – mielőtt Anonymus után nyomon követnénk a magyarok vándorlását Oroszországon keresztül a Kárpátok felé – meg kell még említenünk, hogy népeségfejlődés szempontjából nem elhanyagolható szerepe van annak, hogy a magya-

²² Anonymus... illetve Kézai Simon... 13. o.

²³ Anonymus... illetve Kézai Simon... lásd Veszprémy László 53. lábjegyzetehz fűzött megjegyzését az 54–55. oldalon.

rok nem „egyedül”, hanem az ugyanarról a vidékről származó, szövetséges népek „megszámlálhatatlan” sokaságával indultak nyugat felé. Ez ugyanis egyrészt arra utal, hogy a más népekkel való együttélés s az együttélésből szükségszerűen fakadó keveredés a magyarok számára már a honfoglalást századokkal megelőzően „megszokott”, természetes volt. Másrészt pedig arra, hogy a magyarok „súlya”, szerepe az együtt, a közösen indulók, vándorlók között meghatározó volt, meghatározó lehetett. (Némi iróniával azt is mondhatnánk, hogy ha nem így lett volna, akkor a Kárpát-medencében nem a magyarok, hanem a szövetséges népek valamelyike alapított volna maga és szövetségesei számára új hazát, melynek a magyarság csak az egyik, alárendelt nép-része, összetevője lehetett volna.) A fentiekkel és a jövő lehetőségeivel kapcsolatban, annak ellenére, hogy pontos választ nem tudunk adni, nem elhanyagolható kérdés, hogy a magyarok mellett kik és hányan voltak, lehetnek nem magyarok a Kárpát-medencébe érkezők között, és ezzel együtt az is, hogy kiket és milyen létszámú népességet találtak itt.

A népesség létszámát, mint az közismert, a saját termékenység mellett „külső” hatás – az újabb és újabb népek tagjainak „felszívása”, „beolvasztása”, termékenysége – is táplálja. Az e csoportokhoz tartozók között voltak olyanok, akik a magyarokkal együtt érkeztek, voltak olyanok, akik már a magyarok megérkezése előtt is a Kárpát-medencében éltek, illetve voltak a későbbi századokban befogadott idegenek, akik az együttélés során – a másik két „elemhez” tartozók egy részével együtt – magyarrá váltak. Az itt élő népek összetétele szempontjából pedig fontos szerepet játszott az, hogy a Dunántúl nyugati fele a 9. században a keleti frank birodalom része volt. A bolgár hódítás nyugat felé – magában foglalva Erdélyt, ahol a bulakok (blakok) karluk-török népe élt – talán a Dunáig is elért. Északon pedig a morvák uralkodtak. Mindezekhez sorolhatók még a szlávok, akik László Gyula szerint szintén ebben az időszakban telepedtek be. No és ott éltek az onogur népcsoportokhoz tartozók is, akik a honfoglaló magyarokkal összeolvadva a mai magyar nép alaprétegét jelentették²⁴. László Gyula szerint, mint már arról a korábbiakban szó volt, az onogur-magyarok nem voltak mások, mint az első

²⁴ László Gyula, 2005, 13. o.

magyar honfoglalás népei, akik 670 táján érkeztek a Kárpát-medencébe, és akik legalább három, a volgai tájakról, Belső-Ázsiából és a Kaukázus környékéről származó nép tagjaiból ötvöződtek. Természetesen az említett népek mellett mások is éltek, élhettek a Kárpát-medencében, csak velük kapcsolatban már sem közvetlen, sem közvetett bizonyítékkal nem rendelkezünk.

Ennyi kitérő után térjünk vissza az útnak induló népességhez. A magyarok azzal a határozott szándékkal hagyták el tömegesen addigi szálláshelyüket és indultak útra, hogy a megnövekedett létszámú népesség számára megfelelő helyre, új hazára leljenek. Nem véletlenszerűen, hanem jól megfontolt szándékkal, tudatosan indultak tehát útra. Céljuk Pannónia elérése volt, ahol véglegesen szerettek volna letelepedni. Anonymus szerint az új haza reményében 884-ben kirajzó magyarok nem egyedül, hanem más, velük „szövetséges népeknek megszámlálhatatlanul nagy” sokaságával indultak útra. Azt, hogy a magyarokkal együtt kik kerekedtek még fel, valójában nem tudjuk, későbbi források alapján azonban nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy velük együtt érkeztek a Kárpát-medencébe a kavarak, a volgai bolgárok, a kálizok, a magrebi származásúak, a hvárezmiekek, az alánok (varsányok), az úzok (fekete kománok), a székelyek és a besenyők.²⁵

Az útnak indulás tudatosságát alátámasztja, hogy Álmos nem egyedül, hanem feleségével és fiával, Árpáddal, valamint rokonainak egy részével indult az útra.²⁶ Abban az esetben ugyanis, ha csak holmi zsákmányszerzés, portyázás lett volna a cél, nehezen feltételezhető, hogy Álmos fölösleges kockázatnak kitette volna családját. Arról nem szól a krónika, de nagy valószínűséggel Álmoshoz hasonlóan a fejedelmi személyek mindegyike szintén magával vitte családját, rokonságát. S ez a jogos feltételezés ugyancsak azt erősíti, hogy szándékuk, elhatározásuk tudatos és végiggondolt volt. Arról, hogy miként készültek az útra, s hogy annak egy-egy szakasza hány napig is tartott, nem szól Anonymus. Arra azonban, hogy alaposan felkészültek, abból is következtethetünk, hogy számítottak arra, hogy útjuk során folyókon is át kell kelniük, ezért

²⁵ *Korai Magyar Történeti Lexikon*, Kristó [szerk.], 1994, illetve Kristó 2003, 62

²⁶ Anonymus... illetve Kézai Simon... 14. o.

az átkeléshez szükséges „tömlőket” vittek magukkal.²⁷ Az elindulást követően útuk napokon át ember nem lakta sík vagy enyhén dombos, füves pusztán, sztyeppén vezetett. Napjainkban talán hasonló tapasztalatot szerezhetnek azok, akik például Közép-Afrika térségéből Szahara sivatagos tájain át Marokkóba, majd onnan Spanyolországba gyalogosan szeretnének eljutni. A megváltozott körülményekhez automatikusan alkalmazkodva nem a „maguk készítette ételekkel éltek”, hanem „hússal és hallal táplálkoztak”, vagyis azzal, amit a természet „adott”. Így értek el az Oroszországhoz tartozó szuszdali területhez.²⁸

Amennyiben elfogadjuk, hogy az őshaza az Urál hegységtől keletre a Tobol és az Iszim folyók felső folyása között volt, akkor amíg elérték a Volgát (a Gestában szereplő Etil folyót), közel 1600–1800 kilométert kellett megtenniük.²⁹ Ehhez, ha semmi sem akadályozta volna útjukat, s naponta kb. 20 kilométert meg tudtak volna tenni, akkor mintegy 80–100 napra lett volna szükségük. Innen a szuszdali területen át útjuk Oroszországba vezetett, s Anonymustól tudjuk, hogy majd csak Kijev előtt álltak meg. Ez a második, a Volgától Kijevig tartó útszakasz közel 1200 kilométer volt. Ha a fentiekben megfogalmazott feltételek szerint haladtak tovább, akkor ennek az útnak a megtételéhez legalább 60 napra lett volna szükségük. Természetesen pihenés nélkül napi 20 kilométert nőkkel, gyerekekkel, állatokkal, szekerekkel s feltételezhetően betegekkkel, valamint a mindennapi élethez szükséges eszközökkel, használati tárgyakkal együtt nemigen lehetett megtenni. Már csak azért sem, mert közben, hogy a napi ételmet biztosítsák, vadászniuk, halászniuk kellett. Arról nem is beszélve, hogy igazán jó kondícióban kellett lennie annak, aki heteken, hónapokon át folyamatosan napi 8–10 órát tudott gyalogolni. Éppen ezért Kijevig az út, ha feltételezzük, hogy útközben semmi különösebb esemény nem történt, a optimális esetben is legalább háromnegyed évig tartott.

²⁷ Az Etil, vagyis a Volga, Don folyón „pogány módra tömlőn ülve keltek át...” Anonymus... illetve Kézai Simon... 14. o.

²⁸ Uo. 14. o. Szuszdal járási központ, a Kamenka folyó partján fekvő, kb. tízezer lakosú, gazdag történelmi múltú város.

²⁹ A távolságokat a Google Maps program segítségével állapítottuk meg.

Kijev előtt azonban – Anonymus tudósítása szerint – „megtorpan-tak”, s ha átmenetileg is, de mintha elfelejtették volna célkitűzésüket, eredeti úti céljukat. Az orosz területeken ugyanis könnyen, ellenállás nélkül vezetett az útjuk. A Dnyeperen is különösebb nehézség nélkül átkeltek, az átkelés után megálltak, letáboroztak. Az utat nem azért szakították meg, mert elfáradtak és pihenniük kellett, hanem megtetszett nekik a vidék, és reális lehetőséget láttak elfoglalására. Ez a szándék, elhatározás azonban annak ellenére nem vált valósággá, hogy az oroszokat – a segítségükre siető kunokkal együtt – megverték. S már Kijev bevételeére készültek, amikor az orosz vezetők hatalmuk megőrzése érdekében békekötést javasoltak. Álmos, miután tanácsot tartott övéivel, azzal a feltétellel fogadta el az oroszok számukra előnyös békeajánlatát, hogy az orosz „vezérek és előkelők adják túsul fiaikat, fizessenek évente tízezer márka adót, ezen felül gondoskodjanak ellátásukról, ruházatukról s mindenről, amire csak szükségük lehet.”³⁰

A kikényszerített béke igen súlyos feltételeket tartalmazott, a békeajánlatot nyugodtan nevezhetjük sarcnak, amit az oroszok nem jó szándékból, hanem kényszernek engedve fogadtak el. Ebben az esetben migrációs mozgásról már nem beszélhetünk, hiszen az, ami Kijevnél történt, nem volt más, mint egy terület, egy ország elfoglalása, a vezető pozíciók megszerzése, melyet a helyi vezetők fiainak túsul ejtése biztosított számukra. Ebben a helyzetben mi sem volt természetesebb, mint az, hogy az oroszok minél gyorsabban szerettek volna megszabadulni leigázóiktól. Ennek érdekében a kelet felől érkezett harcias „vendégeiknek” azt tanácsolták, hogy menjenek tovább nyugat felé Attila király földjére, Pannóniába. Azt, hogy az oroszok tudtak-e a magyarok eredeti szándékairól, nem tudjuk, annak érdekében azonban, hogy vonzóvá tegyék javaslatukat, s hogy mielőbbi útnak indulásra ösztönözzék a magyarokat, igen pozitív képet festettek a rájuk „váró” terület természeti gazdagságáról, ahol nemcsak halakban bővelkedő folyók vannak, hanem földje is termékeny. Ez, s az, hogy az oroszok felajánlották segítségüket a magyaroknak a Pannóniába vezető úton, nemcsak arra utal, hogy az oroszok a magyarok erőfölényének semlegesítése érdekében különféle

³⁰ Anonymus... illetve Kézai Simon... 16. o.

felajánlásokat tettek, hanem arra is, hogy a tőlük nyugatra eső területeket jól ismerhették.

A Kijevből kivonuló vagy továbbvándorló magyarokat a kijevi oroszok nem hagyták „magukra”. A felajánlott „kalauzolás” azonban nemcsak önzetlen segítséget jelenthetett, hanem annak fegyveres felügyeletét is, hogy a magyarok valóban eltávoznak-e az orosz területekről. Anonymus szövege alapján nem lehet megállapítani, hogy a magyarok valójában miért is – kényszerből vagy belátásból – fogadták meg a leigáztott oroszok tanácsát, legfeljebb feltételezhetjük, hogy egyrészt tisztában voltak azzal, hogy az oroszok felett sokáig nem uralkodhatnak, s célszerűbbnek látszott békés úton távozniuk. Másrészt pedig szerepe lehetett annak is, hogy az oroszok „tanácsa” eszükbe juttatta eredeti céljukat. De az sem zárható ki, hogy az útnak indulásban szerepet játszottak a kunok, akik mielőtt a magyarok az oroszok tanácsát megfogadták volna, s akik nem sokkal korábban még orosz szövetségben a magyarok ellen harcoltak, „nagy sokasággal” önként a magyarokhoz csatlakoztak.³¹ Példájukat az oroszok közül is sokan követték, és önként a továbbinduló magyarokhoz csatlakoztak. Utódaik – Anonymus szavaival élve – „maradékaik” pedig a majdani Magyarország lakosai lettek.

A magyarok tehát a hozzájuk csatlakozott kunokkal, oroszokkal és más népekkel együtt – az oroszok kalauzolásával – továbbindultak nyugat felé. A vándorlók tömege Ladomér³² előtt állt meg, ahol „Ladoméria fejedelme és előkelői értékes ajándékokkal országuk határára vonultak ki Álmos fejedelem elé, és önként megnyitották előtte Ladoméria városát”.³³ Ez nem feltétlenül a ladomériek vendégszeretetére vagy jóindulatára utal, hanem arra, hogy a ladomériek tisztában voltak az érkezők katonai erejével, és azzal, hogy a legkisebb veszteség akkor éri őket, ha önként behódolnak, és minden segítséget megadnak az érkezőknek. Tudták ugyanis, ha nem ezt teszik, akkor a magyarok prédája lesz a város és

³¹ A kun követek Álmos lábai elé borulva a következőket mondták: „Téged választunk meg a mai naptól kezdve, hogy urunk és parancsolónk légy nekünk és utódainknak, s ahová sorsod vet, mi követünk téged.” Anonymus... illetve Kézai Simon... 16–17. o.

³² Ladomér (ma: *Ladomirov*) az Eperjesi kerület Szinnai járásában, a Luh patak partján fekvő szlovák község. 2011-ben 313 lakosából 206 szlovák és 61 ruszin volt.

³³ Anonymus... illetve Kézai Simon... 17. o.

az ott élők többsége. A nem várt, vagy hívatlan vendégek már megjelenésükkel gondot jelenthettek, így nem lehet csodálkozni azon, hogy három hét elteltével a ladoméri vezér barátsága és hódolata jeléül a város érdekében nemcsak igen gazdag ajándékkal halmozta el a magyarokat, hanem saját és főemberei fiait is kezesül adta.³⁴ Nem lehet tudni, hogy a bőséges ajándékhalmoz, vagy valami más is közrejátszott abban, hogy a negyedik héten a magyarok felkerekedtek, és továbbindultak Halics felé.³⁵

Itt is, mint Ladomérnál, amikor a nem sok örömet okozó magyarok a városkaput elérték, a halicsiak, hogy a nagyobb bajt, a rájuk váró pusztítást megelőzzék, még azelőtt behódoltak, mielőtt erre rákényszerítették volna őket. Halics vezére pedig „kíséretével mezítláb járult Álmos fejedelem elébe, s különféle ajándékokat adott át a fejedelem használatára: majd kitárva Halics városa kapuit mintegy saját uraként látta vendégül. Tulajdon fiát pedig országa előkelőinek fiaival együtt túsul adta...”.³⁶ Ez esetben is a hívatlan „vendégeket” befogadó város vezetőinek gyermekei (kezesként, túsúként) voltak biztosítékai annak, hogy a magyarokat „jó szívvel” fogadják, hogy otlétük alatt nem esik bántódásuk, s ellátásukról stb. gondoskodnak. Azt, hogy a magyarokat mi vonzotta Halicsba, nem tudjuk. Feltételezhetjük azonban, hogy a város mesés gazdagsága volt a meghatározó abban, hogy a nyugat felé tartó és már a Kárpátok bércein belül tartózkodó magyarok céljaik megvalósítása érdekében útjukat nem a medence központi területe felé folytatták tovább, hanem visszafordultak, és valamivel több, mint háromszáz kilométert tettek meg kelet felé. Amikor a halicsi „pihenő” már egy hónapja tartott, akkor „Halics vezére és többi társai, akiknek a fiai kezesekben voltak, azzal a kérelemmel folyamodtak Álmos vezérhez és nemeseihez, hogy a Havason túl nyugat felé, Pannónia földjére szálljanak le”.³⁷

³⁴ Az „ajándékkosárban” a fejedelemnek és előkelőinek: „kétszáz ezer ezüstöt és száz márka színaranyat, számtalan prémet és köntöst, valamint háromszáz lovat nyereggel és kantárral, huszonöt tevét és ezer igavonó ökröt, továbbá számtalan egyéb ajándék...” került. Anonymus... illetve Kézai Simon... 17. o.

³⁵ Halics – a korábbi fejedelmi és királyi főváros egy részén – egy ukrainai kisváros. Lakosainak becsült száma 6247 (2016).

³⁶ Anonymus... illetve Kézai Simon... 17. o.

³⁷ Uo.

Egy hónap elteltével tehát a halicsiak, éppen úgy, mint korábban az oroszok és a ladomériak, annak érdekében, hogy mielőbb megszabaduljanak a náluk időző „vendégektől”, Pannónia földjének gazdagságát ecsetelve azt javasolták a magyaroknak, hogy menjenek tovább nyugat felé. A Gesta szövege alapján ez esetben sem lehet megállapítani, hogy miért fogadták meg a tanácsot, hogy kényszer, belső szándék, indíték, az eredeti célkitűzés megvalósítása, hogy az új hazában, Pannóniában végleges otthonra találjanak motiválta-e vagy sem a magyarok továbbvándorlását. A halicsiak tehát – örömben, vagy kényszerből – mindent megtettek, hogy a magyarok és szövetségeseik mielőbb továbbmenjenek. Annak érdekében pedig, hogy kedvet csináljanak az úthoz, nemcsak részletesen taglalták Pannónia gazdagságát s nemcsak gazdagon megajándékozták „vendégeiket”, hanem „összes barmaikat” megrakták élelemmel és más, az úthoz szükséges dolgokkal.³⁸ Mindez annak látszatát kelti, hogy a magyarok útnak indulása békés körülmények között zajlott. Feltételezhető azonban, hogy az egykori valóság egészen más volt. Abban az esetben ugyanis, ha a fentiekben leírtak kölcsönös barátság és nagyrabecsülés jegyében zajlottak volna le, akkor nemigen lett volna arra szükség, hogy a magyarok előtt a halicsiak közül „kétezer nyilas és háromezer paraszt” építse és mutassa az utat. Természetesen a vendéglátók, hogy a hosszúra nyúlt vendégeskedés megszűnjön, még ezt is jó szíjjal megehetették, és nem is lenne okunk ebben kételkedni, ha a magyarok kezeként (túszként) a helyi előkelőségek fiait nem vitték volna magukkal. Ez esetben viszont nem lehet másra gondolni, mint arra, hogy a magyarok számára a magukkal vitt kezesek élete biztosította, hogy az út során a halicsiak nem támadják meg őket, s hogy segítségükkel a „Havas-erdőn áthaladva, a hungi” részeket zavartalanul elérik. E nem is csekély kiterő után a magyarok végre eljutottak Pannónia földjére, amelyet Anonymus szerint „kimondhatatlanul” megkedveltek.

Érkezésük a helyben lakók között nagy riadalmat okozott, hiszen hírük megelőzte őket. Céljuk – Lodomér és Halics után – nem ideiglenes „vendégeskedés”, hanem Pannónia elfoglalása volt, hiszen még el sem indultak, amikor már eldöntötték, hogy ha arra szükség lesz, akkor

a fegyveres harctól sem riadnak vissza. A Kárpát-medencébe tehát nem békés bevándorlóként, migránsként, hanem hódítóként érkeztek. Fogadtatásuk is ennek megfelelő volt. A helyben lévők ugyanis „nagyon megijedtek, és önként meghódoltak Álmos fejedelemnek, mivel fülükbe jutott, hogy Álmos fejedelem Attila király nemzetségéből származik. És bár a szlávok Salán fejedelem emberei voltak, mégis nagy tisztelettel és félelemmel álltak Álmos fejedelem szolgálatára: felajánlva neki mindent, ami csak ellátásukra kellett, miként az urukat megilleti. A föld lakosai pedig félelmükben és rettegésükben úgy hódoltak a fejedelemnek és előkelőinek, mint a szolgák tulajdon uraiknak. Dicsérték nekik a föld termékenységét...”³⁹ A történet vége, hogy a magyarok milyen alapon, mire hivatkozva formáltak jogot a Kárpát-medencére s ott hogyan rendezkedtek be és terjesztették ki hatalmukat a Kárpátoktól le az Al-Dunáig, a Gesta alapján ismert.⁴⁰ De most térjünk vissza Kézai Simon történetéhez. Nála a Kr. u. 700-ban a Kárpát-medencébe érkező hunok (magyarok) viselt cselekedeteinek leírása a következőkkel zárul: „Miután pedig Ethele fiai a krimhildi csatában a szkíta néppel együtt szinte csaknem teljesen elpusztultak, Pannónia tíz esztendeig király nélkül volt, csupán csak szláv, görög, német, morva és vlach jövevények maradtak benne... Végül Szvatopluk, Marót fia emelkedett ki közülük, aki... a hunok pusztulása után hasonlóképpen Pannóniában is uralkodni kezdett. Ezt a Szvatoplukot aztán a magyarok a Hung folyam mellől különböző aján-

³⁹ Anonymus... illetve Kézai Simon... 18–19. o.

⁴⁰ Anonymus... illetve Kézai Simon... 20. o.

Veszprémy László fordítása nem teljesen egyezik meg Pajzs Dezsőével. Pajzs ezt a részt a következőképpen fordította: Salán vezér követelésére, hogy a területet hagyja el, Árpád a következő üzenetet küldte: „A földet, amely a Duna és a Tisza között terül el, azonkívül a Duna vizét, amely Regensburg felől Görögországba folyik, a magunk pénzén szerez-tük meg akkor, amikor új embereként megjelentünk itt, s azok ára fejében küldöttük a tizenkét fehér lovat meg a szóban volt többi mást. Ő maga az, aki földje jóságát dicsérve egy nyaláb füvet küldött Alpár homokjáról és egy korsót a Duna vizéből. Megparancsol-juk tehát uratoknak, Salán vezérnek, hogy hagyja el a mi földünket, s amilyen gyorsan csak szaladni tud, hordja el magát a bolgárok földjére, ahonnan ősapja idetelepedett a mi ősapánknak, Attila királynak a halála után. Ha pedig ezt meg nem teszi, tudja meg, hogy mi ellene rögtön hadat indítunk.” Lásd A görögök és bolgárok serege című fejezet alatt. Forrás: <http://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.htm>

³⁸ Uo. Az átadott ajándékok felsorolását már nem tartottam szükségesnek idézni.

dékokkal ámitgatták... s miután rájöttek, hogy serege gyenge... egész hadseregével együtt megsemmisítették, és így uralkodni kezdtek Pannóniának azokon a népein, amelyeket fentebb említettem.”⁴¹ A fentiekből a magyarok második visszatérésének története rajzolódik ki, amelyet Kézai Simon a „Kezdődik a második fejezet” című részben fejt ki. Kézai elbeszélése szerint a magyarok második *visszatérése* semmiben sem különbözött attól, ahogyan egykoron Meótisz ingóványai közül elindultak, hogy Szkitiában megtelepedjenek.⁴² A visszatéréssel kapcsolatban sem beszélhetünk békés megérkezésről és helyfoglalásról, mert az a Kárpát-medence területének elfoglalása, az ott élők meghódítása, leigázása volt.⁴³

Itt be is fejezhetnénk elődeink migrációs mozgásának, vándorlásának rekonstrukcióját, amelyet az útnak indulástól a Kárpát-medencébe való érkezésig migrációs mozgásnak tekintünk. Úgy véljük, hogy mindaz, ami a magyarokkal az út során, különösen pedig ami a leírás szerint Kijevnél, Lodomirnál és Halicsnál történt, kísértetiesen hasonlít napjaink migrációs folyamatainak történetéhez. Gondoljunk csak például arra a módra és formára, ahogyan a „mai hivatalosságok” fogadták a migránsokat, vagy hogy 2015 áprilisát követően miként próbálták „elősegíteni” az ide érkezettek mielőbbi továbbindulását.

Összegzésként megállapítható, hogy a magyarság a Kárpát-medencébe érkezéséig „jellegzetesen” vándorló nép volt, s a vándorlással, a meneküléssel kapcsolatos élményeink a honfoglalást, majd az államalapítást követő évezredben sem szakadtak meg. A későbbi századokban jóformán az ország egész lakossága menekült a tatárok, majd hatalmas tömegei a törökök elől. Többször kisebb, de fájdalmasan pusztító népvándorlást idézett elő a Habsburg-uralom, a két világháború, majd a kommunista hatalomátvétel, az 1956-os forradalom. Mindezekkel párhuzamosan folyt az idegenek, és az I., majd a II. világháborút lezáró

⁴¹ Anonymus.... illetve Kézai Simon... 102. o.

⁴² Kézai Simonnál, miután a hunokat és a magyarokat nem különböztette meg egymástól a „kettős honfoglalás” teóriája már megjelent. Az első alkalommal, 700-ban megjelentek utódai, mintegy 150–200 évvel később ismét megjelentek a Kárpát-medencében.

⁴³ Anonymus... illetve Kézai Simon... 103–119. o.

békeszerződés következtében a környező országokhoz csatolt magyarok kisebb vagy nagyobb csoportjainak a betelepítése. Természetesen mindez nemcsak magyar jelenség volt, hiszen más népek is megjárták a menekültek kálváriáját, s ez a „történet” ma is folytatódik. Gondoljunk csak azokra, akiket a világ bármely részén jelenleg háborús események, kisebbségellenes atrocitások, az éhség, a klímaváltozás okozta kilátástalanság úz el otthonukból, de ne feledkezzünk meg azokról sem, akiket „csak” a biztonságosabb, kiegyensúlyozottabb élet reménye készített, motivál vándorlásra.

Irodalom

- Anonymus (2004): *A magyarok cselekedetei*. Fordította: Veszprémy László. Budapest, Osiris.
- Kézai Simon (2004): *A magyarok cselekedetei*. Fordította: Bollók János. Budapest, Osiris.
- Kristó Gyula (2003): *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Kisebbségkutatás könyvek, Budapest.
- Kristó Gyula (szerk., 1994): *Korai Magyar Történeti Lexikon*. Budapest.
- László Gyula (2005): *Árpád népe*. Budapest, Helikon.